

Rekommendationer om tryggandet av
adoptionskompetens och stödet till
adoptivfamiljer

Bettina Brantberg, Pia Eriksson och Sanna Mäkipää:
Rekommendationer om tryggheten av adoptionskompetens och
stödet till adoptivfamiljer

Finsk originalutgåva: Suositukset adoptio-osaamisen turvaamisesta ja
adoptio-perheille suunnatusta tuesta. FSKC Arbetspapper 10/2009.
Översättning: Scandix käännökset Oy översättningar Ab

FSKC Arbetspapper 11/2009

Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området
Helsingfors 2009

ISBN 978-952-5588-48-4 (hft)

ISBN 978-952-5588-47-7 (PDF)

Rekommendationer om tryggheten av adoptionskompetens och stödet till adoptivfamiljer givna av projektet för riksomfattande utveckling och spridning av god praktik inom området för adoption (VAHKE)

1. Rekommendation om styrning, utveckling och tillsyn av adoptionsverksamheten

Ansvar för den allmänna styrningen, utvecklingen och tillsynen av adoptionsverksamheten koncentreras till ett enda sakkunnigorgan (t.ex. adoptionsnämnden, en delegation eller motsvarande)

2. Rekommendation om personalens adoptionskompetens

Den adoptionsrelaterade kompetensen tryggas i den grundläggande utbildningen inom social- och hälsovårdsbranschen samt det pedagogiska området och kompletterande fortbildning erbjuds personer som redan är i arbetslivet

Ett riksomfattande resurscenter inrättas i syfte att garantera utvecklingen och spridningen av adoptionskompetens

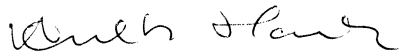
3. Rekommendation om utveckling av stödet till adoptionssökande och adoptivfamiljer

Förberedelsekursen för blivande adoptivföräldrar blir en del av den lagstadgade adoptionsprocessen

Familjerna garanteras tidigt stöd efter adoptionen

Adopterade och deras familjer garanteras det stöd de behöver i olika skeden av livet via både grundläggande tjänster och specialtjänster

Helsingfors 14.10.2009
Vahke-projektets styrgrupp:

Aulikki Haimi-Kaikkonen
medlem
Helsingfors stads socialverk, enheten för familjerättsliga ärenden

Vanessa Holmström
ordförande
Helsingfors stads socialverk, enheten för familjerättsliga ärenden

Anja Ojuva
medlem
Interpedia rf.

Mia Montonen
koordinatör och styrgruppens sekreterare
Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området

Eini Pihlajamäki
vice-ordförande
Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området

Kerstin Rauma
medlem
Adoptionskuratorverksamheten / Våra gemensamma barn rf.

Till projektets styrgrupp har förutom ovan nämnda också tillhört Marjo Hannu-Jama, Nopus/NVC; Marja-Riitta Kilponen, Helsingfors stads socialverk, utvecklingscentralen (t.o.m. 4.3.2009); Ilse Julkunen, Mathilda Wrede-institutet; Tuula Kumpumäki, Rädda Barnen rf. (t.o.m. 28.01.2009); och Kaisa Tervonen-Arnkil, Rädda Barnen rf. (fr.o.m. 29.01.2009). Utöver detta har Elise Uimonen, Helsingfors stads socialverk, enheten för familjerättsliga ärenden, deltagit som sakkunnig i styrgruppen.

Innehåll

1	Inledning	9
2	Allmän motivering till rekommendationerna	10
2.1	Att vara adoptivförälder eller adoptivbarn innebär särskilda utmaningar	10
2.2	Samhället bär ansvar för tjänsterna för adoptivfamiljer och utvecklingen av dessa tjänster	12
3	Motivering per rekommendation	13
3.1	Rekommendation om styrning, utveckling och tillsyn av adoptionsverksamheten	13
3.2	Rekommendation om personalens adoptionskompetens	15
3.2.1	Adoptionskompetens i socialservicen	16
3.2.2	Adoptionskompetens inom de kommunala grundläggande tjänsterna i övrigt	16
3.2.3	Ett riksomfattande resurscenter inrättas i syfte att garantera utvecklingen och spridningen av adoptionskompetens	18
3.3	Rekommendation om utveckling av stödet till adoptionssökande och adoptivfamiljer	19
3.3.1	Förberedelsekurs för blivande adoptivföräldrar	19
	Syftet med förberedelsekursen	19
	Förberedelsekursens förhållande till adoptionsrådgivningen	21
	Förslag till uppbyggnad av förberedelsekursen och fortsatt beredning av ärendet	22
3.3.2	Stöd efter adoption	23
	Adoptivfamiljens stödssystem	23
	Adoptivfamiljer garanteras tidigt stöd efter adoption	25
	Adopterade och deras familjer garanteras det stöd de behöver i olika skeden av livet via de grundläggande tjänsterna	27
4	Till slut	30
	Litteratur	32

1

Inledning

Att dryfta innehållet och utvecklingsbehoven i adoptionsverksamheten är synnerligen viktigt i denna stund, då den finländska adoptionslagstiftningen håller på att revideras. De utvecklingsrekommendationer som utarbetats i Vahke-projektet är en del av slutrapporten för projektet. Rekommendationerna avser verksamhetens kvalitet och tar inte ställning till finansieringen eller produktionen av tjänsterna. Vid utarbetandet av dem anlätades flera olika källor för bakgrundsinformation: projektpersonalens yrkeskunnighet i adoptionsrelaterade frågor, erfarenheter och resonerang under projektets gång, diskussioner i projektets styrgrupp, behållningen av informationsmöten och grupparbeten för de finländska adoptionsaktörerna, vetenskaplig litteratur samt en noggrann undersökning av adoptionsverksamhet och adoptionspraxis i de övriga nordiska länderna.

Syftet med rekommendationerna är å ena sidan att förbättra servicen för finländska adoptivfamiljer inom de grundläggande tjänsterna (socialväsendet, dagvården, hälso- och sjukvården, undervisningsväsendet) och å andra sidan att ännu bättre än tidigare förbereda blivande adoptivföräldrar på de särskilda utmaningar som anknyter till att vara adoptivförälder. Ett övergripande mål är att skydda adoptivbarnens intresse och trygga deras välbefinnande. Dessutom är avsikten att väcka debatt om den roll som innehas av nämnden för internationella adoptionsärenden i Finland (nedan adoptionsnämnden eller nämnden) samt dess ansvar i utvecklingen och styrningen av adoptionsverksamheten i Finland. Att utvidga adoptionsnämndens uppgifter och ansvar, vilka anges i förordning, förutsätter att både lagstiftningen och förvaltningsstrukturerna revideras genomgripande, vilket bör beaktas i beredningen av den nya adoptionslagen.

Vahke-projektets rekommendationer fokuserar endast på de sektorer i adoptionsverksamheten som har varit utvecklingsobjekt i projektarbetet. Utvecklingsobjekt i adoptionsverksamheten som inte tagits upp i projektet är bl.a. innehållet och resurserna i adoptionsrådgivningen samt utvecklandet av särskilda stödformer för adopterade och deras familjer samt för föräldrar som lämnat sina barn för adoption.

2

Allmän motivering till rekommendationerna

2.1 Att vara adoptivförälder eller adoptivbarn innebär särskilda utmaningar

Att bli förälder är alltid en stor utmaning och en förändring i livet som kräver anpassning. Väntetiden utlöser en psykologisk övergångsprocess hos de blivande föräldrarna som syftar till att förbereda dem på att ta emot barnet. (Brodén 2004.) Samma process har konstaterats även hos föräldrar som väntar adoptivbarn, även om det för dem i vissa avseenden är en annorlunda och delvis också svårare process (Brodzinsky & Huffman 1988).

Ett adoptivbarn kommer till sin nya familj med de särskilda frågor som hänför sig till barnets tidigare erfarenheter och bakgrund. De har en väsentlig inverkan på både barnets och föräldrarnas liv i det inledande skedet, men även senare. (Juffer & Van IJzendoorn 2005.) Största delen av dem som beslutar sig för att adoptera lider av biologisk barnlöshet och en del har också genomgått barnlöshetsbehandling. Dessa erfarenheter kan inverka på förmågan att axla det kommande föräldraskapet. För en del föräldrar orsakar de egna erfarenheterna en särskild psykisk sårbarhet. En obearbetad sorg över barnlösheten eller en kvardröjande förhoppning om att få ett biologiskt barn kan försvåra anknytningen till adoptivbarnet samt etablerandet av den nya relationen. Därtill upplevs den långa adoptionsprocessen, som består av flera olika skeden, ofta som en tung och svår etapp på vägen mot adoptivföräldraskap. Den noggranna utredningen av familjens situation under adoptionsrådgivningen kan kännas påfrestande och under den osäkra väntetiden växlar de blivande adoptivföräldrarnas känslor ofta mellan hopp och förtvivlan. (Brodzinsky & Huffman 1988; Brodzinsky & Pinderhughes 2002; Daniluk & Hurtig-Mitchell 2003; von Greiff 2004; Högbäck 2008; IMS 2007; Levy-Shiff et al. 1990; Sandelowski et al. 1991.)

Även föräldrarnas egna erfarenheter av anknytning och deras temperament kan ge problem när de ska bli adoptivföräldrar och knyta en relation till barnet. I adoptivfamiljer tar det längre tid än i genomsnittsfamiljer att skapa en anknytningsrelation och växa till en familj, vilket ofta ställer större krav på föräldrarnas förmåga att observera och uppmärksamma barnets signaler och tillgodose barnets behov på ett adekvat sätt. Detta anspråk på s.k. reflektivt föräldraskap är intensivt närvarande i adoptivfamiljens liv under dess olika skeden. (Kalland 2005, 201–204.)

Tidigare adopterades en stor del av de internationellt adopterade barnen i Finland som spädbarn. Under den senaste tiden har de barn som adopterats allt oftare varit lite äldre och/eller haft särskilda behov. Av alla barn som adopterades till Finland år 2007 var över 60 procent födda år 2005 eller tidigare, medan statistiken för år 2004 visar att över 80 procent av de barn som kom då var 2 år eller yngre (SHM 2008; SHM 2005). Antalet internationella adoptioner har minskat globalt under de senaste åren, medan antalet personer som vill adoptera antingen varit oförändrat eller ökat. Därmed kan adoptionssökandenas önskemål inte alltid uppfyllas. Sökandena måste allt mer begrunda vilket slags barn deras resurser som föräldrar räcker till för (t.ex. med avseende på barnets ålder eller hälsa). Många familjer får ett barn som inte helt motsvarar deras tidigare förväntningar eller förhoppningar. Därför är stödet både före och efter adoptionen ännu viktigare än förr. (Lammerant & Hofstetter 2007, 4-5.)

Undersökningar visar att adoption skyddar barnet både fysiskt, psykiskt och socialt för senare svårigheter. När barnet kommer till sin nya familj uppvisar det vanligen en positiv social, kognitiv och emotionell utveckling. (T.ex. Jaffari-Bimmel 2005, Brodzinsky 1990, Juffer och van IJzendoorn 2005.) Trots detta utgör de adopterade på många olika sätt en sårbar grupp. Adoptivbarnens bakgrund påminner ofta om bakgrunden hos de barn som placeras utom hemmet via barnskyddet, vilket ofta står i samband med omsorgssvikt, undernäring och anstaltsvård. När barnet kommit till adoptivfamiljen ställs det dessutom inför krävande utvecklingsmässiga uppgifter: det ska knyta an till familjen, ta till sig ett nytt språk och en ny kultur, forma sig en egen identitet samt tackla eventuella utmaningar om utseendet avviker från majoritetsbefolkningens. (T.ex. IMS 2007; Brodzinsky & Schechter 1990.)

Andershed et al. (2007) konstaterar i sin artikel Normbrytande beteende bland internationellt adopterade barn - Riskfaktorer och interventioner att dagens forskningsrön bekräftar att adopterade har mer problem än icke adopterade och inte att de inte har problem eller att de har anpassat sig väl. Forskningsresultaten visar också på en ökad självmordsrisk bland unga och unga vuxna adopterade, vilket måste tas på allvar. (IMS 2007, 94; Juffer & Van IJzendoorn 2005.)

Utifrån dels forskningsresultat, dels det arbete som gjorts bland adopterade och deras familjer är det lätt att förstå hur viktigt det är för familjerna att få såväl tidigt insatt som kontinuerligt stöd. För att både barnets och de vuxnas stödbehov ska komma fram behövs adoptivföräldrar som är väl förberedda inför adoptionen. Frågan om hur väl föräldrarna lyckas skapa en realistisk bild av sitt eget föräldraskap är särskilt viktig för att föräldrar och barn ska kunna knyta en sund och hållbar relation och upprätthålla den. Blivande adoptivföräldrar behöver information om adoptionen, anknytningsrelationen, de risker och utmaningar som hänför sig till adoption och adoptivbarn samt barnens bakgrund i allmänhet, och dessutom så

öppen och mångsidig information som möjligt om sitt eget barns bakgrund. Det ger dem möjlighet att utveckla en objektiv och balanserad bild av sig själva som föräldrar. Adoptivföräldrar behöver också möjlighet att emotionellt begrunda hur det är att bli förälder till ett barn som redan finns till. Dessutom behövs yrkesutbildade personer vid rådgivningsbyråerna, i dagvården och i skolan som förstår adoptivbarnens utvecklingsutmaningar och stödbehov.

2.2 Samhället bär ansvar för tjänsterna för adoptivfamiljer och utvecklingen av dessa tjänster

Utgångspunkten i adoptionsverksamheten är barnets bästa. I FN:s konvention om barnets rättigheter konstateras att barnet i första hand ska få leva med sina föräldrar. Ett barn som berövats sin familj har rätt till särskilt skydd från statens sida. För ett sådant barn ska alternativ omvårdnad säkerställas. Denna kan bl.a. innefatta placering i fosterhem eller adoption. (FN:s konvention om barnets rättigheter, 1989.)

I ljuset av såväl de konventioner och lagar som reglerar adoption som forskningen kring adoption kan man konstatera att barnet har rätt att komma till föräldrar/en förälder som förberett sig på barnets ankomst. På så sätt säkerställs en lyckad adoption samt familjemedlemmarnas psykiska välbefinnande på lång sikt. (T.ex. Biafora et al. 2007; Farber et al. 2007.)

En adoptivfamilj bildas med samhällets stöd, och därför har samhället också ett särskilt ansvar för barnets och familjens tillgång till stödtjänster. Vid inhemsk adoption borde detta gälla även för adoptivbarnets biologiska föräldrar. Det handlar både om stöd till adoptionssökande före adoptionen och om stöd till familjen och den adopterade efter adoptionen. Dessutom bär samhället ansvar för att familjerna får den förberedelse de behöver. Till detta har Finland tillsammans med många andra länder förbundit sig i och med ratificeringen av Haagkonventionen (1993), som reglerar internationell adoption. En del av denna förberedelse får familjerna i form av adoptionsrådgivning som ges av socialarbetare, en del genom att delta i olika förberedelsekurser, seminarier och kamratstödsverksamhet. Enligt vår uppfattning bör nämnden för internationella adoptionsärenden i Finland eller ett motsvarande sakkunnigorgan i fortsättningen tilldelas en särskilt central roll i samordnandet och delvis också planering av förberedelse och stöd för adoptivfamiljer före och efter adoptionen samt i säkerställandet av professionell kompetens.

3

Motivering per rekommendation

3.1 Rekommendation om styrning, utveckling och tillsyn av adoptionsverksamheten

Ansvaret för den allmänna styrningen, utvecklingen och tillsynen av adoptionsverksamheten koncentreras till ett enda sakkunnigorgan (t.ex. adoptionsnämnden, en delegation eller motsvarande)

I konventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner, den s.k. Haagkonventionen (1993), fastställs att varje land som ratificerat konventionen ska utse en centralmyndighet för att sköta de uppgifter som föreskrivs i konventionen. Centralmyndighetens uppgifter kan också skötas av ett bemyndigat organ. Uppgifterna anges i 3 kap. i Haagkonventionen. I Finland är det i enlighet med 20 § i adoptionslagen (175/1996) nämnden för internationella adoptionsärenden i Finland som fungerar som den centralmyndighet som avses i Haagkonventionen. Bestämmelser om nämndens sammansättning och uppgifter finns i förordningen om nämnden för internationella adoptionsärenden i Finland (509/1997). Enligt denna förordning ska nämnden bl.a.:

- förelägga social- och hälsovårdsministeriet initiativ och framställningar för att utveckla den internationella adoptionsverksamheten
- följa med den internationella utvecklingen i internationella adoptionsärenden
- följa med hur den konvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner som ingicks i Haag den 29 maj 1993 (Haagkonventionen) tillämpas i Finland och vid behov vidta åtgärder för dess tillämpning
- sköta de uppgifter som enligt Haagkonventionen tillkommer en centralmyndighet och som inte i lag, förordning eller genom beslut av social- och hälsovårdsministeriet har anförtrots att skötas av ett annat organ
- bevilja de tillstånd till adoption som avses i adoptionslagen.

Enligt Haagkonventionen ska centralmyndigheten bl.a. vidta alla lämpliga åtgärder för att framför allt i sina egna stater främja rådgivning i adoptionsfrågor och möjligheter till hjälp och stöd efter en adoption (artikel 9). Under Vahke-projektets gång träffade de projektanställda alla nordiska centralmyndigheter utom den isländska. Utifrån besöken och det material som samlades in kunde man konstatera att centralmyndigheterna svarade för en stor del av utvecklingen av adoptionsverksamheten i

dessa länder. Vissa landsvisa skillnader förekom.¹ Centralmyndigheternas verksamhet hade också anmärkningsvärt bättre resurser till sitt förfogande än i Finland. I de övriga nordiska länderna är centralmyndigheternas huvudsakliga uppgift inte att behandla ansökningar om adoptionstillstånd. Detta ger dem möjlighet att sköta andra uppgifter som anförtrots dem, såsom utveckling och samordning. Centralmyndigheterna producerar material för adoptionssökande, adoptionsorganisationer och yrkesfolk, planerar och organiserar förberedelsekurser för blivande adoptivföräldrar, planerar och organiserar stödverksamhet efter adoption, utbildar i synnerhet de socialarbetare som tillhandahåller adoptionsrådgivning samt ger olika aktörer arbetshandledning och stöd.

I Finland upptar behandlingen av ansökningarna om adoptionstillstånd största delen av nämndens arbetstid. De knappa resurserna och det stora antalet tillståndsansökningar har försämrat nämndens möjligheter att bära ansvar för sina övriga uppgifter. Medlemskapet i nämnden är för närvarande en uppgift som sköts vid sidan av det egna arbetet eller eventuellt delvis inom ramen för det egna arbetet. Endast nämndens ordförande, som representerar social- och hälsovårdsministeriet, lägger ner en del av sin egentliga arbetstid på nämndarbetet. Därtill har adoptionsnämnden endast en anställd på heltid (nämndens sekreterare).

Genom att öka nämndens resurser eller överföra behandlingen av tillståndsansökningar på någon annan part, eller genom att tillsätta en delegation parallellt med nämnden, kan man ge även den finländska centralmyndigheten möjlighet att ansvara för dess skyldigheter i enlighet med Haagkonventionen. Att styrningen och utvecklingen av adoptionsverksamheten anförtros ett sakkunnigorgan är viktigt för att man ska kunna garantera att verksamheten håller hög standard och att alla har lika tillgång till tjänsterna. Vårt ställningstagande överensstämmer med memorian om behovet av att revidera adoptionslagen; i denna föreslås en delegation för adoptionsärenden (Antila 2007, 25).

Med styrning från en enda sakkunnigpart avser vi att adoptionsaktörerna samlas kring diskussion, planering, gemensam utveckling och utbildning. I Finland samarbetar de olika adoptionsaktörerna redan intensivt. I detta samarbete ingår bl.a. regelbundna nätverksmöten och anordnande av gemensam utbildning för såväl personer som arbetar med adoption som för adoptionssökande, adoptivfamiljer och deras närstående. Dessutom bedrivs samarbete med hjälp av utvecklingsprojekt och kompetensdelning mellan olika aktörer. Alla aktörer (adoptionsnämnden, adoptionstjänstorganen, adoptionsrådgivarna, adoptivfamiljernas föreningar och andra föreningar, privata aktörer) har kunskap och färdigheter som de skaffat på egen hand, och när dessa tas upp i den gemensamma diskussionen inverkar det positivt

¹ Adoptionsverksamheten i de övriga nordiska länderna skildras närmare i slutrapporten för Vahke-projektet.

på utvecklingen både hos de enskilda aktörerna och på hela adoptionsfältet. För att verksamheten och tjänsterna för familjerna ska kunna utvecklas behövs en dylik kompetens, som uppkommer genom empirisk kunskap och samarbete, men också en stabil forskningsmässig kunskapsbas. En sådan håller på att byggas upp bl.a. med hjälp av forskningsprojektet FINADO². Det gemensamma målet för hela fältet är att utveckla tjänsterna för adopterade och deras familjer på bred bas. Vi anser att ett annat centralt mål är att sprida kunskap till de anställda inom de grundläggande tjänsterna som i sitt arbete kommer i kontakt med adopterade och deras familjer.

Det utvecklingsarbete som ligger på centralmyndighetens ansvar ska omfatta uppföljning av och information om adoptionsverksamhetens utveckling internationellt, identifiering av utvecklingsbehov samt ett fast samarbete med resurscentret för adoptionskompetens (se avsnitt 3.2.3.). Emedan det föreslagna sakkunnigorganet ansvarar för den allmänna uppföljningen av adoptionsverksamheten och planeringen av dess utveckling, kan resurscentret på ett bättre och mer strukturerat sätt främja en sammanslagning av den kunskap som erhålls via olika adoptionsaktörers arbetserfarenhet och den vetenskapliga kunskapen (se föregående stycke). Detta möjliggör både kompetensutveckling bland dem som arbetar med adoption och förmedling av nödvändiga kunskaper till personalen inom de grundläggande tjänsterna. Dessutom anser vi det viktigt att även utvecklingsbehoven inom nationell adoption beaktas.

3.2 Rekommendation om personalens adoptionskompetens

Den adoptionsrelaterade kompetensen tryggas i den grundläggande utbildningen inom social- och hälsovårdsbranschen samt det pedagogiska området och kompletterande fortbildning erbjuds personer som redan är i arbetslivet

Ett riksomfattande resurscenter inrättas i syfte att garantera utvecklingen och spridningen av adoptionskompetens

Hague Conference on Private International Law, aktören bakom Haagkonventionen som reglerar internationell adoption, har i syfte att klargöra konventionen gett ut en handbok för god praxis, *The Implementation and Operation of the 1993 Intercountry Adoption Convention: Guide to Good Practice*. I boken konstateras följande i anslutning till tjänster som erbjuds efter adoption:

*"It has been suggested that the minimum requirements for post-adoption services may include: **the connection of knowledge and experience**; research on the problems of adult adoptees; access to inexpensive qualified counselling for parents and children;*

² <http://www.pelastakaalapset.fi/fi/toiminta/lastensuojelutyo/kehittamishankkeet/adoptiotutkimushanke>

education of social workers, therapists, doctors, nurses, teachers and others who are likely to deal with intercountry adoptees; assistance in the search for family; and access to files.” (HCCH 2008, 127.)

Adoptionskompetensen inom nämnda sektorer kan granskas som å ena sidan adoptionsrådgivningskompetens, å andra sidan som allmän adoptionskompetens inom de grundläggande tjänsterna. Adoptionsrådgivningskompetensen bör koncentreras till specialiserade enheter inom kommunen eller samkommunen samt de serviceproducenter som tillhandahåller rådgivning som köpt tjänst. Den allmänna kompetensen, kunskaper och färdigheter i fråga om adoption, bör spridas så brett som möjligt inom alla grundläggande tjänster.

3.2.1 Adoptionskompetens i socialservicen

Adoptionsrådgivningen jämte tjänsterna efter adoptionen är lagstadgad socialservice, som kommunerna erbjuder sina invånare eller som de köper av en auktoriserad adoptionsbyrå. I Finland har i dag endast Rädda Barnen rf tillstånd att upprätthålla en adoptionsbyrå. Att tillhandahålla adoptionsrådgivning kräver specialkompetens i adoptionsfrågor. Detta kunnande finns nu mest i organisationerna och borde utvecklas i kommunerna. De enheter som specialiserar sig på adoptionsrådgivning ska erbjudas ändamålsenlig utbildning t.ex. enligt den modell som tagits fram under Vahke-projektet. För närvarande ingår adoptionskompetens inte i den grundläggande utbildningen i socialt arbete vid universiteten. Att utveckla och styra adoptionsrådgivningen ingår också i det ovan föreslagna sakkunnigorganets uppgifter.

Om man antar att adoptivfamiljer endast behöver adoptionsrådgivning och därtill anknutna tjänster efter adoptionen, och att de inte anlitar annan socialservice, får man lätt uppfattningen att socialväsendet i kommunen inte behöver någon annan adoptionsrelaterad kompetens. Adoptivfamiljer anlitar emellertid också andra tjänster inom socialväsendet på samma sätt som andra kommuninvånare. Adoptionsrådgivningskompetensen i kommunerna kan stödja det sociala arbetet med adoptivfamiljer och de kommunala grundläggande tjänsterna i övrigt.

3.2.2 Adoptionskompetens inom de kommunala grundläggande tjänsterna i övrigt

Många av dem som i sitt arbete kommer i kontakt med adoptivbarn och adoptivfamiljer har grundläggande kunskaper som de fått genom sin utbildning och arbetserfarenhet och som utgör en bra grund när man vill erbjuda adopterade och deras familjer adekvat hjälp. Problemet är att man ofta inte kan tillämpa sina kunskaper på

adoptivbarn eller använda dem på rätt sätt, eftersom man inte uppfattar familjernas behov av hjälp. Bl.a. de flesta hälsovårdare, socionomer, barnträdgårdslärare och lärare har kunskaper och färdigheter i fråga om tidig anknytning och anknytningsteori, men inte nödvändigtvis förmågan att koppla dessa frågor (som vanligen ansluter sig till nyfödda och tidig interaktion) till de lite äldre adoptivbarnen och deras familjer. De kunskaper som yrkesfolk redan har kopplas med andra ord inte alltid till de adopterades och adoptivfamiljernas särskilda livssituationer. Denna uppfattning fick bekräftelse under de seminariedagar som anordnades inom ramen för Vahke-projektet. I seminarierna deltog över 600 yrkesutbildade personer från dagvård, skolor och rådgivningsbyråer (se avsnittet om seminarier i slutrapporten för Vahke). Detsamma konstateras i en svensk antologi (IMS 2007) om forskning och utvecklingsarbete kring adoption: de kunskaper man har som yrkesutbildad kan man inte nödvändigtvis alltid koppla till adoptivbarns och deras familjers situationer. Det finns alltså en risk för att barnet och föräldrarna till följd av detta blir utan det stöd de behöver.

När adoptionskompetensen inom de grundläggande tjänsterna förstärks kan adoptivfamiljer garanteras det stöd de behöver i olika skeden av livet. Diskussionen om en förstärkning av de grundläggande tjänsterna så att de integreras i barnens utvecklingsmiljöer, t.ex. daghem och skolor, är aktuell även i ett bredare perspektiv (t.ex. Mäkelä 13.5.2009). Det är viktigt att adoptionsrelaterad undervisning tas in i den grundläggande utbildningen inom social- och hälsovården samt det pedagogiska området. (Brodzinsky 2008; Henry et al. 2006.) Personer i arbetslivet drar för sin del nytta av kompletterande utbildning av samma typ som de kursdagar som genomfördes på olika håll i landet under Vahke-projektet.

Den nya barnskyddslagen (417/2007) ålägger även andra än socialarbetare att arbeta barnskyddsriktat. Lagen säger: *"Förebyggande barnskydd är även särskilt stöd som ges inom ramen för kommunens andra tjänster, såsom vid rådgivningsbyråerna för mödravård och barnavård samt inom annan hälsovård, dagvård, undervisning och ungdomsarbete då barnet eller familjen inte är klient inom barnskyddet."* Därför bör även andra yrkesgrupper än socialarbetare, för att kunna uppfatta familjernas stödbehov, känna till de särskilda utmaningar som adoptivfamiljer står inför. Behovet av grundläggande adoptionskompetens varierar mellan olika yrkesgrupper. Det är bra om man i framtiden kan fastställa den grundläggande kompetensnivån i adoptionsfrågor för respektive yrkesgrupp, så att den kan kopplas till läroplanerna inom olika områden. I dag är det än så länge ovanligt att adoptionsrelaterade frågor tas upp i undervisningen (Penttinen 2008; 2009).

För närvarande har Finland både mer erfarenhet och mer kompetens än de andra nordiska länderna när det gäller att utbilda personal i adoptionsfrågor. T.ex. Rädda Barnen rf har under en lång tid utvecklat den inhemska adoptionen i samarbete med

kommunerna. Inom ramen för Vahke-projektet hölls nio endagsseminarier som riktade sig till yrkesgrupper inom de grundläggande tjänsterna. Även adoptionskuratorn, adoptionsorganisationerna och privata yrkesutövare har utbildat yrkesfolk på olika håll i landet. Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området (FSKC) har i samarbete med Helsingfors universitet (SVUX, Svenska social- och kommunalhögskolan) genomfört två tvåspråkiga fortbildningar i adoptionskompetens, den ena för yrkesfolk inom det sociala området och den andra en yrkesövergripande fortbildning inom ramen för Vahke-projektet. De utbildningsmodeller som användes i Vahke-projektet (seminariedagar och en längre fortbildning) bör tas i bruk regelbundet som en form av yrkesinriktad fortbildning och/eller kompletterande utbildning. Modellerna presenteras närmare i slutrapporten för projektet.

Genom att garantera den grundläggande adoptionskompetensen och förståelsen för barnet och föräldrarna i alla tjänster för familjerna kan man hjälpa dem på ett jämlikt sätt, oberoende av t.ex. hemort eller föräldrarnas egen aktivitet. På så sätt får också flera barn och unga det stöd de behöver i ett tidigt skede och problemen växer sig inte för stora med tiden. För samhället innebär detta förebyggande och kostnadseffektiv verksamhet.

3.2.3 Ett riksomfattande resurscenter inrättas i syfte att garantera utvecklingen och spridningen av adoptionskompetens

Det är viktigt att samla den befintliga adoptionskunskapen och kompetensen. Hittills har kompetensen i vårt land särskilt i fråga om internationell adoption utvecklats separat från det kommunala barnskyddet inom vissa specialiserade organisationer och arbetsgrupper (Pösö 2003) och inte systematiskt introducerats i de kommunala grundläggande tjänsterna. Vi anser att det är viktigt att adoptionskompetensen utvecklas även av en statlig part som stöd för kommunernas arbete. Ansvar för utvecklingsarbetet kan inte ligga enbart på den tredje sektorn, bl.a. med tanke på tryggheten av finansieringen och servicen på två språk. För närvarande finansieras adoptionsutvecklingsverksamheten närmast av Penningautomatföreningen, och organisationerna inom den tredje sektorn är inte bundna av språklagen (423/2003) på samma sätt som staten och kommunerna.

Forskningsverksamheten i anslutning till adoption har inte heller organiserats under något universitet eller forskningsinstitut, och den forskningslitteratur som ges ut (utländsk och inhemsk) samlas inte systematiskt på ett och samma ställe. Genom att inrätta ett riksomfattande resurscenter för adoptionskompetens kan man utveckla kompetensen och garantera att forskningsdata och empirisk kunskap samlas på ett och samma ställe. Kunskapen kan också förädlas i syfte att utveckla servicen. Vi

anser att resurscentret bör ha nära samarbete med eller organisatoriskt utgöra en del av det sakkunnigorgan (den centralmyndighet) som ansvarar för styrningen och utvecklingen av adoptionsverksamheten. Resurscentret ska bestå av den kompetens och kunskap i adoptionsfrågor som redan finns i vårt land och på nätverksbasis samla professionella och professionalitet inom detta område (se avsnitt 3.1). Ansvaret för resurscentrets verksamhet ska dock ligga på staten.

Med hjälp av resurscentret kan man garantera att utbildning anordnas för yrkesfolk och att adoptionsverksamheten utvecklas kontinuerligt. Resurscentret ska vara en instans som betjänar alla kommuner i Finland på ett jämlikt sätt och på två språk genom att länka samman forskningsdata och praxis. Dessutom ska centret sprida information och erbjuda konsultation för anställda inom social- och hälsovården samt det pedagogiska området.

3.3 Rekommendation om utveckling av stödet till adoptionssökande och adoptivfamiljer

Förberedelsekurs för blivande adoptivföräldrar

- **Förberedelsekursen för blivande adoptivföräldrar blir en del av den lagstadgade adoptionsprocessen**

Stöd efter adoption

- **Familjerna garanteras tidigt stöd efter adoptionen**
- **Adopterade och deras familjer garanteras det stöd de behöver i olika skeden av livet via både grundläggande tjänster och specialtjänster**

3.3.1 *Förberedelsekurs för blivande adoptivföräldrar*

Förberedelsekursen för blivande adoptivföräldrar blir en del av den lagstadgade adoptionsprocessen

Syftet med förberedelsekursen

Alla parter i adoptionen (de biologiska föräldrarna, barnet som ska adopteras – med beaktande av åldern – samt de blivande adoptivföräldrarna) ska få lagstadgad adoptionsrådgivning före adoptionen. (Adoptionslagen, 153/1985). För adoptionssökande innebär detta förberedelser för adoptivföräldraskapet och lämplighetsbedömning.

Vid sidan av den lagstadgade adoptionsrådgivningen har man i Finland genom olika organisationers försorg hållit frivilliga förberedelsekurser för blivande adoptiv-

föräldrar i redan 20 år. Interpedia rf och Våra gemensamma barn rf startade kursverksamheten med svenska Adoptionscentrums kurser som modell. För närvarande anordnas dylika förberedelsekurser i Finland endast av Våra gemensamma barn rf. Rädda Barnen rf och kommunerna har hållit Pride-kurser för foster- och adoptivfamiljer sedan år 1995. Dessutom har Rädda Barnen rf arrangerat adoptionsrådgivning i grupp under cirka 10 års tid. Rädda Barnen rf har liksom kommunerna tillstånd att tillhandahålla adoptionsrådgivning, varför kursverksamheten där i huvudsak erbjuds de egna klienterna som en del av adoptionsrådgivningen. I Sverige, Danmark och Island är förberedelsekurserna för blivande adoptivföräldrar obligatoriska, i Norge är de frivilliga.

Både bedömningen av adoptionssökandenas lämplighet och förberedelsekurserna utgör förebyggande verksamhet på bred front. Det är mycket sannolikt att man genom bedömningen av adoptionssökandenas lämplighet och förberedelsen i övrigt minskar många adoptionsrelaterade framtida risker. (IMS 2007.) Föräldrakurser för andra än adoptivföräldrar utvecklas kontinuerligt och integreras i verksamheten vid rådgivningsbyråerna för mödravård och andra tjänster för familjer (t.ex. projektet Lapaset Familjenätverk 2005–2007). Familjeförberedelse kompletterar men ersätter inte verksamheten vid rådgivningsbyråerna för mödravård. Den har befunnits vara ett bra sätt att både förbereda de nya föräldrarna för sin roll och hjälpa dem att bilda nätverk med andra som väntar barn. Vi ser förhållandet mellan adoptionsrådgivningen och förberedelsekursen för blivande adoptivföräldrar på samma sätt: båda har sin egen kompletterande roll i förberedelserna inför den nya livssituationen.

Målet med en förberedelsekurs, som hålls före adoptionen, är att som ett komplement till adoptionsrådgivningen erbjuda ytterligare beredskap för adoptivföräldraskapet, bl.a. förmåga att förstå och tillgodose barnets behov samt information om barnens bakgrund och särskilda utmaningar i deras utveckling, men även kunskap om föräldrarnas egna reaktioner som föräldrar till ett traumatiserat barn. Vi anser att man genom att göra kursen obligatorisk och med hjälp av styrning och planering i det sakkunnigorgan vi föreslagit kan säkerställa att kurserna överallt är tillräckligt långa och håller hög standard. Enhetliga förberedelsekurser ger alla blivande adoptivföräldrar samma information om adoption och samma möjlighet att bearbeta sina egna tankar och känslor. Det är synnerligen beklagligt att det fortfarande finns adoptionssökande som, då barnet kommer till familjen, till och med saknar grundläggande kunskaper om adoptivbarns behov. För närvarande är det de aktivaste adoptionssökandena, som också själva letar fram information om adoption, som deltar i de frivilliga förberedelsekurserna. De adoptionssökande som skulle gagnas allra mest av kurserna deltar inte. Detta är en orsak till att man t.ex. i Danmark, Sverige och Island stannat för obligatoriska kurser. I Finland deltar för

närvarande enligt uppskattning endast cirka 20 procent av adoptionssökandena i de frivilliga förberedelsekurserna.

Förberedelsekursens förhållande till adoptionsrådgivningen

Den adoptionsrådgivning som i dag tillhandahålls i Finland fungerar bra strukturellt sett och är lämpligt lång; innehållet och genomförandet uppvisar däremot brister på det lokala planet och hos personalen. Vi anser att adoptionsrådgivningen ska vara så länge att den blir en process. Det är egentligen fråga om två parallella processer: den lagstadgade processen som hänför sig till genomförandet av adoptionen (omfattar socialarbetarens juridiska skyldigheter) samt den adoptionssökandes egen förberedande process. (T.ex. Eriksson 2007.) En obligatorisk förberedelsekurs får inte förkorta adoptionsrådgivningen eller minska dess andel eller utveckling, utan den ska hållas parallellt med rådgivningen så att den kompletterar denna. Adoptionsrådgivningens betydelse eller uppgift förändras inte i och med att förberedelsekursen görs obligatorisk; den ska ses som ett komplement som tillsammans med adoptionsrådgivningen garanterar att alla adoptivföräldrar i Finland, oberoende av var de bor, har förberetts väl för sin nya roll. Adoptionsrådgivningen måste utvecklas kontinuerligt så att den allt bättre ska kunna öppna adoptionssökandenas ögon för de bakomliggande realiteterna i förhållande till deras önskan att adoptera, och så att man med hjälp av högklassigt socialarbete och i samarbete med sökandena själva ska kunna ge en korrekt bedömning av deras lämplighet som adoptivföräldrar. Med tanke på det viktiga beslutet om barnet är adoptionsrådgivningens ställning och möjlighet att producera en sakkunnig bedömning av sökandena viktiga för att adoptionsprocessen ska syfta till barnets bästa.

En obligatorisk förberedelsekurs stärker adoptionsrådgivarens möjligheter att bearbeta olika frågor på djupet med sina klienter under processens gång. När sökandena har gått förberedelsekursen är de under rådgivningen bättre förberedda både i fråga om sina grundläggande kunskaper och den egna bearbetningsprocessen som redan startat. Adoptionssökande som är osäkra på om de är redo att inleda en adoptionsprocess kan under förberedelsekursen bearbeta sina tankar både utifrån fakta och känslor. En del av dem som överväger att adoptera kan redan i kursskedet konstatera att adoption kanske inte är rätt alternativ för dem. På så sätt frigörs resurser i adoptionsrådgivningen att ännu bättre än tidigare betjäna de klienter som beslutar sig för att börja i adoptionsrådgivningen.³

³ Detta är fallet gällande föräldrautbildningen inför adoption (FIA) i bl.a. Stockholms stad. Där är kurserna obligatoriska och de hålls före adoptionsrådgivningen, vars uppgift liksom i Finland är att både förbereda och bedöma. Enligt Resurscentrum för adopterade och deras familjer kan man när adoptionssökandena redan har fått den grundläggande kunskapen om adoption på kursen (och begrundat adoptionen för sin egen del) i bedömningsskedet

När man i adoptionsrådgivningen kan sätta ner mindre tid på att ge egentlig information om adoptivbarn och adoptionsprocessen skiftar fokus i rådgivningen på själva rådgivningsprocessen och det som är centralt för den. Det är viktigt att väsentligt öka möjligheten att i adoptionsrådgivningen sätta sig in i dessa frågor om parförhållandet, de sociala nätverken och den egna barndomen, liksom även andra faktorer som djupt påverkar ens förmåga som förälder (SHM 1998; Eriksson 2007). Orosmoment bland dem som arbetar med adoption har på den senaste tiden varit bl.a. vissa adoptivföräldrars oförmåga att förstå sitt barn och knyta en barn-förälder-relation samt det ökade antalet skilsmässor i adoptivfamiljer mycket snart efter barnets hemkomst. Till skilsmässorna anknyter ganska ofta besvärliga vårdnadstvister och frågor om hur barnets boende ska arrangeras, vilket är särskild skadligt för ett adoptivbarn. En del av dessa problem kunde kanske förebyggas med hjälp av högklassig förberedelse och adoptionsrådgivning.

Förslag till uppbyggnad av förberedelsekursen och fortsatt beredning av ärendet

Vi föreslår att centralmyndigheten tar ansvar för utvecklandet av en obligatorisk förberedelsekurs för blivande adoptivföräldrar som lämpar sig för finländska förhållanden, för skapandet av kursinnehållet och målen samt för samordningen av kursverksamheten, på samma sätt som i de övriga nordiska länderna. Kursen ska utvecklas så att den lämpar sig för både dem som överväger internationell adoption och dem som vill adoptera nationellt.

I Finland finns det kunskap om och erfarenhet av kurser för adoptivföräldrar, och denna resurs bör utnyttjas när kursinnehållet planeras. Det kursmaterial som tagits fram i Norden innehåller samma teman som den finländska adoptionsrådgivningen, Pride-kurserna och kurserna för adoptionssökande. Även de metoder som används på kurserna har samma mål, dvs. att möjliggöra emotionell bearbetning. Förberedelsekurser för grupper har både i Finland och de övriga nordiska länderna befunnits vara ett bra sätt att förbereda blivande adoptivföräldrar. Både klienternas och kursledarnas erfarenheter av och respons på den förberedande gruppverksamhet som anordnats i Finland har varit positiva.

Att centralisera ansvaret för kurserna är nödvändigt, eftersom adoptionskompetensen är svag i många kommuner. Tack vare ett centraliserat ansvar kan kursens mål och innehåll, ledarnas kompetens och samordningen klarläggas, och samtidigt tryggas en jämn kvalitet. Att kursen görs obligatorisk garanterar för sin del att den måste hållas och att adoptionssökande inte får adoptera innan de gått kursen.

koncentrera sig på sådant som är väsentligt för bedömningen, t.ex. sökandenas egen barndom, deras parförhållande, frågor om fostran osv. Socialarbetaren och klienterna har ett gemensamt språk och ett kunskapsmässigt mer balanserat förhållande genast vid rådgivningens början.

Även kursledarnas antal och kompetens samt deras möjlighet till utbildning och arbetshandledning är viktiga aspekter. Dessutom ska sökandenas jämlikhet oavsett hemort beaktas.

I de övriga nordiska länderna görs ingen bedömning av adoptionssökandenas lämplighet på kursen, utan kursdeltagarna bedömer själva sin beredskap för att bli adoptivföräldrar och begrundar om de är redo att inleda den långa och ofta tunga adoptionsprocessen. Grundtanken är att den yrkesutbildade person som leder kursen och fungerar som deltagarnas "spegel" inte ska bedöma deras lämplighet. Avsikten är då att ge utrymme för sökandenas egen reflektion och bearbetning.

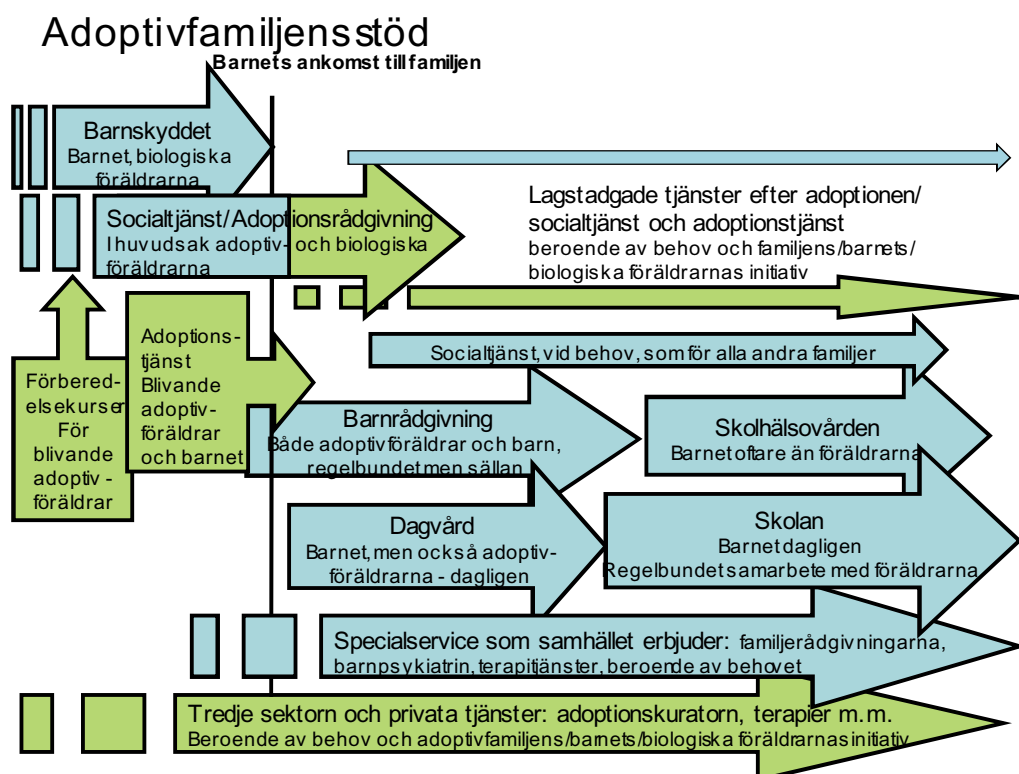
De förberedelsekurser för blivande adoptivföräldrar som i dag hålls i Finland bygger på ett liknande tänkesätt som kurserna i det övriga Norden. Erfarenheterna av kurserna har utifrån respons av både kursledare och kursdeltagare varit positiva. Man har ansett det viktigt att förberedelsekursen inte omfattar någon bedömning, som i stället utgör en del av adoptionsrådgivningen, med undantag av sådana kursmetoder som i sig inkluderar bedömningsmoment (t.ex. Pride-kurserna).

3.3.2 *Stöd efter adoption*

- **Familjerna garanteras tidigt stöd efter adoptionen**
- **Adopterade och deras familjer garanteras det stöd de behöver i olika skeden av livet via både grundläggande tjänster och specialtjänster.**

Adoptivfamiljens stödsystem

De grundläggande tjänsterna och specialtjänsterna inom social- och hälsovårdsväsendet samt det pedagogiska området tillhandahålls av samhället och erbjuds alla familjer. Både grundläggande tjänster och specialtjänster kan tillhandahållas antingen i form av närservice i den egna hemkommunen eller som regionalt centraliserad service. En del kommuner köper in dessa tjänster. Utöver de tjänster som samhället står för finns det aktörer i vårt land som har specialkompetens i adoptionsfrågor. Stödet till adoptivfamiljer kan illustreras med hjälp av följande figur:

De gröna pilarna i figuren står för tjänster som inkluderar specialkompetens i adoptionsfrågor. Sådana tjänster erbjuds i huvudsak av den tredje sektorn eller privata aktörer. De blå pilarna står för det stöd som kommunerna tillhandahåller alla barnfamiljer (både grundläggande tjänster och specialtjänster). Trots att de grundläggande tjänsterna (de blå pilarna) är avsedda för alla behövs specialkompetens om adoption även i dem. Kunskaper och färdigheter i adoptionsfrågor ingår för närvarande inte i den grundläggande utbildningen inom området, varför många yrkesutbildades kunskaper och färdigheter fortfarande är bristfälliga.

Utifrån vårt samhälleliga servicesystem har ett adoptivbarn när det kommit till Finland samma ställning som ett biologiskt barn i familjen. Adoptivfamiljen anlitar rådgivningsbyråer, dagvård och skolor på samma sätt som andra familjer. Vissa särdrag medför dock att en adoptivfamilj, och även familjens behov av stöd, är annorlunda i jämförelse med andra barnfamiljer. Sådana särdrag är bl.a. adoptivbarnets bakgrund och de utmaningar den medför för barnet och föräldraskapet, föräldrarnas egen bakgrund och eventuella biologiska barnlöshet, skillnaden mellan adoptivbarnets biologiska ålder och utvecklingsnivå, barnets ojämna utvecklingsprofil och eventuella behov av stöd för utvecklingen samt familjens behov av stöd när den ska växa till en familj och i familjelivets senare skeden.

Alla adopterade och adoptivfamiljer är berättigade till tillräckligt stöd som beaktar de särfrågor som anknyter till adoption. Detta stöd får inte vara beroende av var barnet har fötts eller var familjen råkar bo. Adoption definieras inte som barnskydd enligt barnskyddslagen (417/2007), utan regleras i en separat lag. Ändå är det i internationell adoption fråga om att placera ett utländskt barn i en finländsk familj för att man inte kunnat hitta någon annan lösning för barnet med hjälp av barnskyddsåtgärder i födelselandet (jfr Haagkonventionen).

Av den finländska adoptionslagstiftningen bör i framtiden framgå att adoptivbarn har en bakgrund inom barnskyddet. Eftersom en adoptivfamilj skapas med samhällets hjälp och stöd har samhället ett särskilt ansvar för det psykosociala stöd som erbjuds familjen. Det tidiga stödet till adoptivfamiljer bör därför finansieras med samhällliga medel. Adoptivfamiljernas senare behov av stöd ska synliggöras genom att det beaktas i lagstiftningen om stödtjänster. På så sätt kan man möjliggöra det stöd som både adoptivbarnet och familjen behöver under familjens och den adopterades hela levnadslopp. Att öka adoptionskompetensen inom de kommunala grundläggande tjänsterna möjliggör för sin del att behovet av stöd upptäcks i tid.

Det är bra att klargöra begreppet "stöd efter adoption". Den lagstadgade adoptionsrådgivningen, som inleds redan innan barnet adopteras, fortsätter efter att barnet kommit hem både i form av uppföljning och eventuellt stöd som familjen behöver. Senare kan den adopterade själv, de biologiska föräldrarna och adoptivföräldrarna få annat lagstadgat stöd efter adoptionen, antingen hos adoptionsrådgivningsinstansen eller hos adoptionstjänstorganet. De lagstadgade tjänsterna efter adoption, som alla adopterade, deras familjer och biologiska föräldrar har rätt till, ska dock inte förväxlas med det vidare begreppet "stöd efter adoption", vilket vi avser i denna text. De lagstadgade tjänsterna kan för många vara ett viktigt led och stöd i vissa situationer i livet, men de utgör ändå bara en liten del av allt det stöd som adopterade och deras familjer behöver.

Adoptivfamiljer garanteras tidigt stöd efter adoption

Enligt Broberg et al. (2008) är de viktigaste faktorerna med tanke på adoptivbarnets utveckling efter hemkomsten barnets ålder vid tidpunkten för adoptionen, förhållandena före adoptionen samt den omvårdnad som adoptivföräldrarna är kapabla att ge barnet. Allra viktigast för utvecklingen av barnets förmåga att i framtiden knyta nära emotionella band är kvaliteten på den omvårdnad barnet får av sina föräldrar. Särskilt viktigt är detta för ett adoptivbarn som på grund av sin bakgrund har mycket att ta igen. Forskningen visar att barn som vid tidpunkten för adoptionen är över 6 månader gamla (enligt vissa forskningsresultat över 12 månader) löper en större risk för att utveckla otrygga anknytningsmodeller, vilka i

sin tur påverkar dels familjens interna interaktion, dels också senare barnets och den ungas kompetens i sociala situationer och mänskliga relationer. Största delen av adoptivbarnen i Finland har adopterats i över 6 månaders ålder.

För ett barn som adopteras i över 6 månaders ålder är föräldrarnas beredskap, dvs. hur väl de förberett sig på att ta emot barnet och dess "bagage" från det tidigare livet, lika viktig som tiden före adoptionen och vad barnet då upplevt. I sitt baggage bär barnet alltid upplevelser av separation och bristfällig vård. De nya föräldrarna kan behöva stöd när barnet kommer till familjen, vilket ofta är en förbryllande, konfliktfylld och tärande tid. De måste också känna till att hjälp finns att få vid behov, både för deras egen trötthet och villrådighet och för barnets behov. Barnet kan behöva hjälp t.ex. då det sörjer den person det knutit an till och förlorat (den biologiska mamman, fostermamman, barnskötaren på barnhemmet). I denna situation kan adoptivbarnet jämföras med ett barn som mistat sin vårdare. (Broberg et al. 2008.) Ibland behövs också utomstående stöd och krafter för uppbyggandet av anknytningsrelationen.

Stöd som sätts in i ett så tidigt skede som möjligt är förebyggande och skapar goda utgångspunkter för föräldraskapet samt barnets anpassning till den nya familjen. Förstärkt föräldraskap leder i sig till att föräldrarnas villrådighet och trötthet i det skede då barnet kommer hem minskar, att interaktionen mellan förälder och barn förbättras och att föräldrarnas förståelse för barnets behov ökar. I detta syfte har man under de senaste åren tagit fram vissa nya verksamhetsmodeller.

Stödet till familjerna i det första skedet bör kopplas till uppföljningsskedet i adoptionsrådgivningen och erbjudas efter familjens behov. Utgångspunkten för uppföljningsarbetet ska alltid vara barnets och familjens individuella stödbehov, och inte skyldigheten att rapportera till födelselandet om barnets anpassning. Ett exempel på denna typ av intensivt familjearbete som en del av uppföljningen inom adoptionsrådgivningen är den modell för familjearbete som tagits fram av Helsingfors stads adoptionsarbetsgrupp inom ramen för Vahke-projektet (se närmare i slutrapporten för projektet). Denna modell riktar sig särskilt till familjer som adopterat ett äldre barn, syskon eller ett barn med särskilda behov. Modellen för familjearbete är lätt att integrera i adoptionsrådgivningen via utbildning, förutsatt att arbetsresurser ställs till förfogande därefter. Denna typ av intensivt familjearbete ska utgöra en del av uppföljningsskedet inom adoptionsrådgivningen.

När man utvecklar en finländsk modell för tidigt stöd efter adoption är det skäl att kombinera både nordiska och inhemska erfarenheter. Utöver det tidiga stödet efter adoptionen, som ges inom ramen för adoptionsrådgivningen, bör övriga kompletterande stödformer för det första skedet utvecklas och likvärdigt stå till allas förfogande oberoende av familjens hemkommun. Tjänster ska tillhandahållas på

både finska och svenska. Det pågående statsfinansierade projektet i Danmark är en bra modell för god praxis, där alla familjer som fått ett nytt adoptivbarn erbjuds fem gånger terapi som stöd särskilt för föräldraskapet och anknytningsrelationen under de tre första åren med barnet. Den danska stödmodellen är kostnadsfri för familjerna, medan de stödformer som erbjuds i Finland är avgiftsbelagda.

I Finland har bl.a. Rädda Barnen rf:s fyraåriga projekt Adoptiolapselle eheämpi elämä, som avslutas i år, erbjudit specialiserat stöd för det första skedet efter adoptionen. Inom ramen för detta projekt har man skapat videoassisterade stödmetoder för interaktion i foster- och adoptivfamiljer. Man har gjort hembesök och filmat barnets och föräldrarnas interaktion, gett respons om den till föräldrarna och på så sätt stött föräldrarna och barnet i anknytningsrelationen. I projektet har man också utvecklat olika slags verksamhet som stöd för adopterade barns och ungas utveckling samt uppbyggnaden och förstärkandet av deras jagbild och identitet.

Theraplay och lekar i olika former med inslag av theraplay används ganska ofta som stöd för interaktionen och anknytningsrelationen mellan adoptivbarn och adoptivföräldrar i Finland. Även i denna verksamhetsform är både barnet och föräldrarna delaktiga. Adoptivfamiljer rf har sedan år 2005 hållit Läkande lek-grupper i syfte att hjälpa föräldrar och barn att hitta en positiv närhet, men också för att sänka tröskeln för att söka hjälp om familjens problem blir för stora. Personer som är insatta i theraplaymetoden finns både inom samhällets vård- och omsorgstjänster (t.ex. vid familjerådgivningar och barnpsykiatriska enheter) och bland de aktörer som är specialiserade på adoption.

Adopterade och deras familjer garanteras det stöd de behöver i olika skeden av livet via de grundläggande tjänsterna

Adopterade barn och unga och deras familjer behöver stöd i olika skeden av livet, inte bara direkt efter det att barnet kommit hem. Stödbehovet kan anknyta till olika skeden i både familjens och barnets eller den ungas tillväxt och utveckling. Centrala skeden ur både familjens och barnets synvinkel är dagvårdsåldern, de första skolåren och ungdomen. Även vissa faktorer som anknyter till adoption och/eller ett utseende som avviker från majoritetsbefolkningens, så som att råka ut för rasism och att fundera över sin egen identitet och bakgrund, är sådant som adopterade barn och unga, men även föräldrarna, kan behöva stöd för. Dessutom kan familjekriser så som allvarlig sjukdom eller skilsmässa vara svårare upplevelser för adopterade barn och unga och deras föräldrar än för genomsnittet.

Det finländska servicesystemet bygger på tjänster på basnivå. Om de grundläggande tjänsterna inte kan hjälpa styrs den hjälpsökande till det särskilda stödet (jfr primärvård – specialiserad sjukvård). För närvarande har vi på de flesta håll i

Finland inte tillräcklig, utan tämligen sporadisk kompetens i adoptionsrelaterade frågor inom de kommunala specialtjänsterna (t.ex. barnpsykiatri). Det betyder att familjerna inte kan få remiss av t.ex. rådgivningsbyråerna till en instans som känner till de särskilda utmaningar som anknyter till adoption. Om barnet eller familjen behöver tjänster som anknyter till adoption vänder de sig vanligen på eget initiativ till mottagningar inom den tredje sektorn eller hos privata aktörer. Det nationella utvecklingsprogrammet för social- och hälsovården (Kaste) 2008–2011 framhäver betydelsen av grundläggande tjänster och utvecklingen av dessa i medborgarnas vardag (SHM 2008). I Vahke-projektet satsade vi särskilt på utbildning av personalen på basnivå, dvs. vid rådgivningsbyråerna, dagvården och skolorna. Av dessa har personalen vid rådgivningsbyråerna en särskilt betydande ställning eftersom de träffar adoptivfamiljen i ett mycket tidigt skede, i bästa fall redan före adoptionsresan.⁴ Det är viktigt att adoptivfamiljer bemöts korrekt på rådgivningsbyråerna och att de får hjälp och stöd efter sina behov, bl.a. för att utveckla anknytningsrelationen och för sitt föräldraskap. I Norge används en särskild modell för adoptivbarn vid rådgivningskontroller som framhäver ovan nämnda faktorer. På Vahke-seminarierna för yrkesfolk har den norska modellen presenterats som en välfungerande modell som koncentrerar sig på adoptivfamiljernas utmaningar.⁵

Inom dagvården är det viktigt att man har kunskap om de problem som kan uppstå i utvecklingen av adoptivbarns anknytningsrelation och om bristfälligheten i de tidiga skedena samt effekterna av denna för barnets utveckling som helhet. Det är också viktigt att man ingriper tidigt i eventuellt störande beteende. I skolan är det utöver detta också viktigt att stödja barnets identitetsutveckling t.ex. i anslutning till upplevelser av rasism. Det är lika viktigt att veta hur ett adoptivbarns språk utvecklas, hur språkutvecklingen kan inverka på inläringen på olika sätt och vilka andra svårigheter i inläring och skolgång som kan uppträda hos adopterade barn och unga.

Det är nödvändigt att man både på rådgivningsbyrån, i dagvården och i skolan har grundläggande kunskap om adoption för att barnet och familjen ska få det stöd de behöver. Särskilt viktigt är det enligt vår mening att adoptionskompetensen koncentreras till de specialutbildade inom de grundläggande tjänsterna, såsom familjerådgivningarna, olika terapeuter (tal-, fysio-, ergo- och psykoterapeuter), ambulering specialbarnträdgårdslärare, speciallärare och personal inom elevvården. Dessa personer möter många barn och ungdomar i sitt arbete och kan också utnyttja sin adoptionskompetens för utbildning av den övriga personalen.

⁴ Rådgivningsbyråerna besöks även av sådana barn som adopterats privat och som inte omfattas av adoptionssystemets officiella stöd. Antalet privata adoptioner förutspås öka i och med att det blir långsammare och osäkrare att adoptera via det officiella adoptionssystemet.

⁵ Vi har fått tillstånd från Norge (Landsgruppen av helsesøstre NSF) att presentera modellen.

Adopterade barn och unga samt deras familjer kan utöver kommunala grundläggande tjänster och specialtjänster behöva den kompetens som finns inom den tredje sektorn och privata instanser som specialiserat sig på adoption. De adoptionskunniga kan också utbilda och stödja personalen inom de grundläggande tjänsterna i frågor som gäller adoptivfamiljer. Verksamhet och tjänster för adoptivfamiljer anordnas i Finland av bl.a. Adoptivfamiljer rf, Helsingfors stads adoptionsarbetsgrupp, Interpedia rf, Rädda Barnen rf och Våra gemensamma barn rf. Vi anser att denna adoptionskompetens och informationen om projektarbetet ska finnas till hands för familjerna och sammanställas vid ett resurscenter för andra yrkesutbildades konsultations- och utbildningsbehov.

4 Till slut

Med dessa rekommendationer vill vi lyfta fram de utvecklingsområden som befunnits centrala under Vahke-projektets gång. Utgångspunkten för rekommendationerna är **adoptivbarnets bästa** och att barnets behov bemöts på ett så insiktsfullt sätt som möjligt, både av barnets föräldrar och av alla som arbetar med adoptivbarn.

Impulsen till dessa rekommendationer kom på våra resor i de nordiska länderna. Vi ville tillföra den finländska adoptionsdebatten samlade nordiska erfarenheter och utnyttja dem i det utvecklingsarbete som görs i Finland. Rekommendationerna utarbetades i samråd med de finländska adoptionsaktörerna. Vi höll två arbetsseminariedagar och diskuterade rekommendationerna på ett flertal styrgruppsmöten.

Vi utgick från tankar om adoptionskompetens och utveckling av stödet till adoptionsökande och adoptivfamiljer. Under arbetets gång insåg vi hur viktigt det är att lyfta fram den styrande centralmyndighetens roll och betydelse, så att det vi rekommenderar ska kunna uppnås. Vi anser att det är viktigt att adoptionskompetensen utvecklas även av en statlig part som stöd för kommunernas arbete. Ansvar för utvecklingsarbetet kan inte ligga enbart på den tredje sektorn med tanke på dels tvåspråkigheten, dels finansieringen. Tvåspråkigheten i det finländska samhället är en utmaning, men också en möjlighet. Det är viktigt att adoptivfamiljerna i Finland får sakkunnig service på sitt eget modersmål. För närvarande finansieras utvecklingsarbetet kring adoption närmast av Penningautomatföreningen; föreningens understöd har under den senaste tiden minskat och blivit osäkrare. Organisationerna inom den tredje sektorn är inte heller bundna av språklagen (423/2003) på samma sätt som staten och kommunerna.

Allteftersom projektet fortskred och vi tog itu med utarbetandet av rekommendationerna insåg vi att vikten av adoptionskompetens inom de grundläggande tjänsterna ytterligare har framhävts. Våra synpunkter bekräftades av såväl det stora behov av kunskap som framgick under seminarierna för yrkesfolk inom de grundläggande tjänsterna som av deras goda förutsättningar att kombinera adoptionskompetens med den kunskap de redan har. Även den spontana positiva respons vi fick från familjer, som visade att kompetensen och framför allt förståelsen hos deras egna kontakter inom de grundläggande tjänsterna hade ökat tack vare seminariedagarna, gav stöd för våra tankar.

Till slut vill vi tacka alla inhemska och nordiska professionella inom adoptionsområdet som deltog i arbetet med Vahke-projektets rekommendationer samt våra kolleger som varmt välkomnande oss och generöst delade med sig av sin kunskap. Vi hoppas att vi får återuppta detta goda, inspirerande och roliga samarbete i framtiden!

Bettina Brantberg, projektarbetare

Pia Eriksson, forskarsocialarbetare

Sanna Mäkipää, projektarbetare

*”Alla väntar och ber vi
att vi ska bli närda
vid mänsklighetens källor.
Allra okuvligast måste de barn vara
som upplevt alltför många förluster,
alltför mycket sådant som sårar
och förbryllar ett litet barn.
Och vi vuxna ansvarar
för att de tas om hand
i ett gott barnskydd/föräldraskap,
som föder något nytt,
läkande och konstruktivt.
En närhet där själen kan få ro och helas.”*

Barnskyddsorganisationen Pesäpuu 2009 (omarbetad)

Litteratur

Andershed, A-K., Enebrink, P., & Andershed, H. (2007). Normbrytande beteende bland internationellt adopterade barn - Riskfaktorer och interventioner. I: M. Carlberg & K. Nordin Jareno (red.), *Internationellt adopterade i Sverige. Vad säger forskningen*, sid. 121-165. Stockholm: Gothia Förlag.

Adoption till vilket pris, betänkande av utredning om internationell adoption vol. 2, 2003 /SOU 2003:49.

Antila, Tuomo (2007) *Arviomuistio lapseksittomisesta annetun lain uudistamistarpeista*.

Biafora F.A, Javier R.A, Baden A.L. & Camacho-Gingerich A. (2007) *The future of adoption. A call to action*. I: R.A Javier ym. (red.) *The handbook of adoption. Implications for researchers, practioners and families*. (ss. 527-537). Thousand Oaks, CA. Sage Publications.

Broberg, A., Granqvist, P, Ivarsson, T & Risholm-Mothander, P. (2008). *Anknytning i praktiken: Tillämpningar av anknytningsteorin*. Stockholm: Natur & Kultur.

Brodén M. (2004) *Graviditetens möjligheter - en tid då relationer skapas och utvecklas*. Stockholm: Natur och Kultur.

Brodzinsky D M (2008): *Adoptive parent preparation project phase 1: Meeting the mental health and developmental needs of adopted children*. New York NY: Evan B. Donaldson Adoption Institute.

Brodzinsky D M, & Schechter M D (1990) *The Psychology of Adoption*. Oxford University Press.

Brodzinsky D.M, Huffman L. (1988). *Transition to adoptive parenthood*. *Marriage and Family Review*, 12, 267-286.

Brodzinsky D.M, Pinderhughes E. (2002). *Parenting and child development in adoptive families*. Teoksessa M. Bornstein (toim.): *Handbook of parenting (Vol 1): Children and parenting*. (2. p.) (ss. 279-311). Hillsdale, NJ. Lawrence Erlbaum Associates.

Daniluk, Judith C. & Hurtig-Mitchell, Joss (2003) *Themes of Hope and Healing: Infertile Couples' Experiences of Adoption*. *Journal of Counseling & Development* 81, 389-399.

Eriksson, Pia (2007) *Den processartade adoptionrådgivningen*. FSKC Rapporter 1/2007.

Farber M.L.Z, Timberlake E, Mudd H.P & Cullen L. (2003) *Preparing parents for adoption: An agency experience*. *Child and Adolescent Social Work Journal* 20, 175-196.

Greiff, Katarina von (2004) *Föräldrar till internationellt adopterade barn - uppfattningar och erfarenheter av föräldrarollen*. FoU Rapport 1/2004.

HCCH (Hague Conference on International Law) (2008) *The Implementation and Operation of the 1993 Intercountry Adoption Convention: Guide to Good Practice*.

Henry M, Pollack D, Lazare A. *Teaching Medical Students About Adoption and Foster Care*. *Adoption Quarterly*. Vol. 10(1), 2006.

Högbacka, Riitta (2008) *The Quest for a Child of One's Own: Parents, Markets and Transnational Adoption*. *Journal of Comparative Family Studie*, XXXIX (3), 311-330.

Kalland Mirjam (2005) *Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityistilanteissa*. Kirjassa: Sinkkonen Jari, Kalland Mirjam (toim.) (2005) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. WSOY.

Lapaset Perheverkosto -hanke 2005-2007. Helsingin kaupungin terveystakeskus ja Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Levy-Shiff R, Bar O, Har-Even D (1990). *Psychological adjustment of adoptive parents-to-be*. *American Journal of Orthopsychiatry* 60, 258-267.

IMS, Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (2007) *Internationellt adopterade i Sverige - en antologi*. Socialstyrelsen.

- http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/E969AEE8-0A3E-4FBF-AEF2-A047B4E3CC52/0/20071231_rev.pdf
- Jaffari-Bimmel, N. (2005). Development and adjustment of adopted adolescents. Longitudinal and concurrent factors (Doctoral dissertation). Leiden University.
- Juffer F, Van IJzendoorn M. (2005) Behavior Problems and Mental Health Referrals of International Adoptees. JAMA May 25, 2005. Vol 293, no. 20.
- Lammerant, Isabelle & Hofstetter Marlène (2007, översättning) Adoption: at what cost? For an ethical responsibility of receiving countries in intercountry adoption.
http://www.terredeshommes.org/pdf/publication/adoption_embargo.pdf
- Mäkelä, Jukka: Uudet käytännöt ja muutosprosessin alku kunta- ja aluetasolla. Föreläsning och dior, Terve-SOS 13.5.2009 kl. 14.15-15.45
http://info.stakes.fi/tervesos/FI/Ohjelma/ke_kohtaaminen1.htm
- Penttinen Satu (2008) Förfrågan till Vahke-seminariernas deltagare i Åbo och Borgå (opublicerad källa).
- Penttinen Satu (2009) Förfrågan till huvudstadsregionens yrkeshögskolor inom social- och hälsovård om undervisning i adoptionsfrågor. (opublicerad källa).
- Pesäpuu ry./Kaskela, Marja (red.) (2009): Kohdakkain-sijaisvanhempien tunteja ja tarinoita.
- Pride-kirja (http://www.lapsitieto.fi/prodo/files/1972/1_pride_kirja_300608.pdf) 10.6.2009
- Pösö Tarja (2003) Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelynä. I: Forsberg H. & Nätkin R. (red.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki, Yliopistopaino, 140-158.
- Sandelowski, Margarete, Harris, Betty G. & Holditch-Davis, Diane (1991) "The Clock Has Been Ticking the Calendar Pages Turning and We Are Still Waiting" Infertile Couples' Encounter with Time in the Adoption Waiting Period. *Qualitative Sociology* 14 (2), 147-173.
- Sinkkonen Jari, Kalland Mirjam (red.) (2005) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. WSOY.
- STM (1999) Ottolapsineuvonta. Opas ottolapsineuvonnan antajille. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 1998:7. På svenska: SHM (1999) Adoptionsrådgivning. Handbok för adoptionsrådgivare. handböcker 1999:4.
- SHM, Nämnden för internationella adoptionsärenden. Verksamhetsberättelse 2004, 2007.
- SHM, Nationella utvecklingsprogrammet för social- och hälsovården KASTE 2008-2011 .
- Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2008:8
<http://www.stm.fi/stm/neuvottelukunnat/adoptio/ajankohtaista>. Läst 13.8.2009
- Förordning om nämnden för internationella adoptionsärenden i Finland (1997/509)
- Adoptionslag (1985/153)
- Barnskyddslag (2007/417)
- FN:s konvention om barnets rättigheter (1989)
- Konventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner 1993 / Haagkonventionen.
- Språklag (2003/423)

AB DET FINLANDSSVENSKA KOMPETENSCENTRET
INOM DET SOCIALA OMRÅDET – FSKC
Tavastvägen 13, 00530 HELSINGFORS
www.fskc.fi